

KS. MICHAŁ M. ZURZYCKI

WYMIARY DUCHOWOŚCI RODZINY W ADHORACJI *AMORIS LAETITIA*

THE DIMENSIONS OF THE SPIRITUALITY OF THE FAMILY IN THE EXHORTATION *AMORIS LAETITIA*

Abstract. Pope Francis in the exhortation *Amoris laetitia* stresses the importance of the spirituality of the family, basing it on the affirmation of a self-imparting God and cooperation with grace. The family, contemplating the intra-Trinitarian relations, should shape its bonds on the communion of the Divine Persons. To achieve this goal, it is necessary for the family members to be open to meeting God in prayer and in the Eucharist, as well as in everyday life, which in this way acquires a theological dimension. Encompassed in this is the cross and the resurrection, a contemplation of the fullness that is in God as well as the experience of human limitations. In this context, the family, as the domestic Church, participates in the virtue of hope and sees its fulfillment in eternity.

Openness to accepting God's action in family life is, at the same time, a strengthening of the interpersonal bonds. This is expressed in definitive, exclusive and personal love and reaches its fullness in fruitful love. A significant trait of the spirituality of the family is the selfless reception of new life and the receiving and giving of love. This is accomplished through words and gestures of love, mutual care and support. The manifestation of the spiritual maturity of the family is its missionary character and hospitality. A strong family influences its surroundings and transforms the world into a home where there is true fraternity.

Key words: Pope Francis; spirituality; spirituality of the family; exhortation *Amoris laetitia*.

„Subiektywna strona dogmatyki” – w taki sposób duchowość zdefiniował Hans Urs von Balthasar¹. Wyraził w ten sposób pogląd, iż życie duchowe jest przeżywą dogmatyką, czyli wiarą realizującą się w codziennym życiu. Tak rozumiana duchowość polega na teologizacji przestrzeni aktów ludzkich. Papież Franciszek, ukształtowany w ignacjańskiej tradycji duchowej, w dziewiątym

Mgr lic. ks. MICHAŁ M. ZURZYCKI – doktorant w Katedrze Duszpasterstwa Rodzin w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: zumichal@gmail.com

¹ H. Urs von BALTHASAR, *Verbum Caro*, Einsiedeln-Freiburg: Johannes Verl. 1990, s. 227.

rozdziale adhortacji *Amoris laetitia* [dalej: AL] nakreślił wymiary duchowości rodziny. Refleksje papieża dotyczące duchowości wpisują się w definicję H.U. von Balthasara i oscylują wokół duchowości łaski, duchowości spotkania z Bogiem oraz spotkania z drugim człowiekiem². Te trzy wymiary pozwalają lepiej zrozumieć duchowość małżeństwa i rodziny realizowaną w codzienności a zmierzającą do wzajemnego uświęcenia się małżonków na drodze realizacji własnego powołania.

Celem artykułu jest krytyczna analiza i systematyczna prezentacja trzech wyżej wymienionych wymiarów duchowości małżeńsko-rodzinnej. Pierwszy wymiar dotyczy uprzedniości działania łaski w życiu duchowym człowieka. Łaska jest niejako korzeniem doświadczenia duchowego w myśli papieża Franciszka. Fakt uprzedniości działania łaski wiąże się z koniecznością wyjścia z siebie, doświadczenia znikomości własnej egzystencji i otworzenia się na darmową miłość³. Drugi wymiar obejmuje duchowość spotkania z Bogiem i człowiekiem. Święty Ignacy Loyola postrzegał Boga jako tego, który jest dynamiczny i wypełnia sobą całe stworzenie⁴. Z tą myślą zdaje się utożsamiać Franciszek, promując duchowość poszukiwania i znajdowania Boga w każdym stworzeniu. Jest to otwarcie umysłu na zaangażowanie i korzystanie ze wszystkich środków naturalnych, których Bóg jest Stwórcą. Dokonuje się to poprzez doświadczenie oddania się Bogu na modlitwie, a następnie poprzez rozeznanie duchowe, będące poszukiwaniem woli samego Boga⁵. Z tego miejsca łatwo dostrzec trzeci wymiar, którym jest umiejętność dostrzegania Chrystusa w drugim człowieku (por. *Ewangelii gaudium* [dalej: EG] 197).

1. DZIAŁANIE ŁASKI BOŻEJ W RODZINIE

Refleksję nad duchowością rodziny warto rozpocząć od fundamentu i celu realizacji powołania rodzinnego. Punktem wyjścia jest miłość, a przeznaczeniem – odkupienie. Zarówno cnota miłości, jak i odkupienie nie są dostępne na drodze aktywności ludzkiej. Są ujmowane w kategorii łaski darmo danej (por. KKK 1996-2005). Papież Franciszek, w adhortacji poświęconej rodzinie, wielokrotnie używa pojęcia łaski i nawiązuje do jej działania. Otwarcie się na jej przyjęcie jest istotnym rysem papieskiej duchowości małżeństwa i rodziny.

² Por. T. KOTLEWSKI, *Duchowość papieża Franciszka. Otwarty umysł i serce*, „Studia Bobolanum” 1(2014), s. 36.

³ Por. tamże, s. 36-38.

⁴ Zob. *Ćwiczenia duchowne*, tłum. M. Bednarz, Kraków: Wydawnictwo WAM 1993, nr 235-237.

⁵ Por. T. KOTLEWSKI, *Duchowość papieża Franciszka*, s. 40-44.

a) Uprzedniość działania łaski

Franciszek, reflektując nad rodziną i jej uwarunkowaniami, wielokrotnie zaznacza konieczność pracy nad więzią narzeczeńską i małżeńską. Apel ten jest skierowany zarówno do samych małżonków, jak i do tych, którzy posługują rodzinie. Jednakże punktem wyjścia – według papieża – jest otwarcie się na Boga (por. AL 49). Ukazuje on małżonków jako współpracowników Bożej łaski (por. AL 321). Choć znaczenie roli łaski i jej uprzedzającego charakteru w teologii nie jest nową myślą (por. Konstytucja o objawieniu Bożym [dalej: KO] 5), warto zwrócić uwagę na aktualizację tej koncepcji w nauczaniu Franciszka (por. EG 37). Papież wskazuje nie tylko na ideał, do którego winni zdążać małżonkowie, ale także na cały proces dojrzewania. Proces ten powinien cechować holistyczny dynamizm, uwzględniający zarówno wymiar antropologiczny, jak i teologiczny. Istotną rolę posiada tutaj łaska Boża, gdyż formacja małżonków nie może pomijać Bożego działania. Franciszek, postulując duszpasterstwo więzi, które zakłada całościową wizję człowieka, zachęca do otwarcia się na łaskę. Proces dojrzewania do pełni małżeństwa musi być więc integralny. Ma pobudzać do wzrostu sferę antropologiczną i duchową.

Łaska pojmowana personalistycznie, jako samoudzielający się Bóg⁶, nie jest ontologicznie przypisana człowiekowi. Już w swojej pierwszej encyklice Franciszek wskazuje, że człowiek nie może postrzegać siebie jako źródła, ponieważ wiara rodzi się dopiero w spotkaniu z Bogiem (por. *Lumen fidei* [dalej: LF] 4). Akt wiary staje się procesem otwierającym na doświadczenie miłości. Wtenczas osobowa egzystencja wykracza poza siebie. Osoba ludzka zaczyna partycypować w życiu Bożym i integralnie przeżywa doświadczenie miłości (por. LF 21). Stąd fundamentalnym zadaniem duszpasterstwa rodzin jest pobudzanie otwartości na Boga samoudzielającego się małżonkom (por. AL 35)⁷. Świadomość uprzedniości Bożej obecności pozwoli im na poszukiwanie źródła swojej miłości poza sobą (por. AL 124).

W kontekście działania łaski, papież Franciszek uwypukla jej charakter konsekracyjny. Dzięki temu otwartość małżonków na obecność Boga pozwala podnieść ontologiczną jakość ich miłości. Źródłem tej „transsubstancjacji” miłości małżeńskiej jest fakt inkarnacji Jezusa Chrystusa. Uzdalnia ona małżonków do wcielania otrzymanej miłości w życie domowego Kościoła (por. AL 67).

⁶ Por. K. RAHNER, H. VORGRIMLEF, *Mały słownik teologiczny*, tłum. T. Mieszkowski, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1987, k. 211.

⁷ J. GOLEŃ, *The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation Amoris laetitia*, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 6, s. 97.

Stąd naturalnym staje się dostrzeżenie następstw: Bóg jest źródłem łaski przez swoje samoudzielenie; On uzdalnia człowieka do otwarcia się na łaskę wiary; konsekruje także ludzką miłość i podnosi na poziom transcendentny.

b) Miłość fundamentem duchowości rodziny

Reflektując nad istotą Boga z perspektywy teologicznej, odnajdujemy relacje międzyosobowe w samym Bogu, a także te skierowane ku stworzeniu. Wiara jest więc „odblaskiem Miłości Jedyno-Troistej oraz Miłości Boga do osób stworzonych”⁸. Właśnie ta miłość staje się udziałem relacji międzyludzkich, a szczególnie głębokiej wspólnoty życia i miłości małżeńskiej (Konstytucja dogmatyczna o Kościele [dalej: KDK] 48). Franciszek w odniesieniu do małżeństwa i rodziny wskazuje na „duchowość miłości”, która składa się z konkretnych gestów (por. AL 315). Podstawą mistyki miłości małżeńskiej jest jej pochodzenie od Boga⁹. Papież zachęca także do kontemplacji miłości małżeńskiej, aby owocniej odkrywać i rozumieć tajemnicę Trójjedynego Boga (por. AL 11). Duchowość ta jest więc, w myśli Franciszka, duchowością więzi, w której zamieszkuje miłość Boga (por. AL 315). Samej refleksji nad zagadnieniem miłości małżeńskiej papież poświęcił odrębny i obszerny rozdział. Na podstawie Pawłowego *Hymnu o miłości* z Pierwszego Listu do Koryntian wskazuje na Boskie pochodzenie miłości i jej urzeczywistnianie w konkretnych aktach ludzkich (por. AL 89-164).

Miłość ze swej natury dąży do definitywności i objęcia całości ludzkiej egzystencji. Prowadzi człowieka ku wyzwoleniu ze swojego „ja”, aby stać się darem dla Boga i drugiego człowieka. Jak wskazuje Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* [dalej: DCE], miłość przechodzi pewien proces rozwoju: od nieokreślonej, poszukującej miłości, ku odkryciu drugiego człowieka. Wtedy jest ona troską o drugiego człowieka i dynamizuje jednostkę do przewycięzania egoizmu (DCE 6)¹⁰. Spojrzenie na miłość jako dynamiczny proces dojrzewania w małżeństwie jest wyraźnie obecne w adhortacji *Amoris laetitia*. Franciszek ukazuje etapy wynikające z podjęcia przez małżonków wspólnej drogi. Pierwszym etapem jest fascynacja, która charakteryzuje się zmysłowym pożądaniem osoby. Drugim – głębokie poczucie potrzeby drugiej osoby, które staje się częścią życia współmałżonka. Trzecim – radość ze wzajemnej przynależności, rozumianej jako zależność od drugiej osoby usytuowana w kontekście miłości. Następnym etapem jest spojrzenie na małżeństwo jako „my”, a nie tylko „ja” i „ty”. Oznacza to absolutne

⁸ Cz. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka*, t. II, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, s. 97.

⁹ Por. T. JAKUBOWSKI, *Miłość małżeńska*, https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/0002V_05.html [dostęp: 6.03.2018].

¹⁰ Por. J. GOLEŃ, *Rola świadectwa w rodzinie*, „*Verbum Vitae*” 2015, nr 28, s. 427, 433-436.

zaparcie się miłości egoistycznej i czynienie z siebie daru dla drugiego człowieka. Jest to ideał miłości, która ponad własne pragnienia i potrzeby przedkłada szczęście drugiej osoby (por. AL 220).

Miłość ma zatem swoje niewyczerpalne źródło w wymiarze nadprzyrodzonym – w samym Bogu¹¹ – ale realizuje się także w wymiarze immanentnym. Jest ona fundamentem rodziny¹² i jej duchowości. Franciszek często akcentuje potrzebę wzajemnej więzi miłości. Miłość tworzy więzi, pielęgnuje relacje (AL 100). Zaproszenie Boga jako źródła miłości przekształca rzeczywistość rodzinną w Kościół domowy i kładzie fundament pod zdrową duchowość małżeństwa i rodziny (por. AL 15). Rozwój miłości małżeńskiej wiąże się z podjęciem wysiłku jej budowania. W kontekście przygodności bytu ludzkiego to zadanie wydaje się wręcz niemożliwe. Dlatego tylko pokorne zapraszanie Boga do procesu więziotwórczego pozwala dochowywać zobowiązań małżeństwa sakramentalnego¹³.

c) Komunia nadprzyrodzona

Koncepcja rodziny jako komunii osób jest głęboko osadzona na przykazaniach miłości (por. Mk 12,30-31). Proces więziotwórczy nie jest możliwy bez obecności w nim Boga, to komunია rodzinna winna partycypować w komunii Osób Bożych¹⁴. Z kolei miłość do bliźniego jest drogą spotkania samego Boga (por. DCE 16). Związek ten pozwala spojrzeć na drogę powołania rodzinnego jako na proces osiągnięcia szczytów zjednoczenia mistycznego z Bogiem (por. AL 316). Hybrydalny charakter komunii rodzinnej wynosi ją na poziom nadprzyrodzony. Wspólne, komunijne uwielbienie Boga w rodzinie staje się drogą realizacji zadań wynikających z podjętych zobowiązań. Budowanie wspólnoty, której częścią jest sam Bóg, teologizuje przestrzeń rodziny, wprowadzając rodzinę w przestrzeń zbawczą (KDK 48).

Komunia rodzinna, podobnie jak cnota miłości, podlega prawom procesu. Znajduje swój początek w miłości mężczyzny i kobiety, aby następnie nabierać nadprzyrodzonego charakteru poprzez sakrament małżeństwa. Poprzez ustanowiony przez Boga węzeł małżeński powstaje między mężczyzną i kobietą komunია

¹¹ Por. J. GOLEŃ, *Miłość małżeńska w świetle badań narzeczonych*, „Studia nad Rodziną” 18(2014), nr 2(35), s. 109-110.

¹² M. BRZEZIŃSKI, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 81.

¹³ Por. M. BRAUN-GALKOWSKA, *Psychologia domowa*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008, s. 107.

¹⁴ Por. W. PRYGOUDA, *Duszpasterstwo rodzin jako działalność zbawcza Kościoła ukierunkowana na rodzinę*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 283.

małżeńska, wzmocniona w sakramencie przez łaskę nadprzyrodzoną. Mąż i żona stają się dla siebie darem nie tylko w porządku naturalnym, ale także darem łaski¹⁵. W ten sposób małżonkowie dają początek komunii rodzinnej. Ich współpraca z łaską Bożą staje się fundamentem pod przyjęcie dziecka do komunii rodzinnej. Działania rodziny, w których skład wchodzi prokreacja i wychowanie dzieci, są odbiciem stwórczego dzieła Ojca (KKK 2205). Przyjęcie dziecka w rodzinie stwarza jej nową jakość. Jej nowy członek kreuje zupełnie nowe więzy i relacje w rodzinie¹⁶. Według papieża Franciszka, dziecko wyłania się z centrum wzajemnego daru małżonków. Nie jest prostą wypadkową ich miłości, ale jej owocem i wypełnieniem (por. AL 80). Rodzina jako Kościół domowy nie tylko tworzy wspólnotę, ale daje także dzieciom pierwsze doświadczenie komunii osób. To doświadczenie pozwala dojrzeć dziecku na płaszczyźnie więziotwórczej (por. AL 86). Członkowie rodziny, żyjąc często w kontekście naznaczonym indywidualizmem, we wspólnocie rodzinnej trwają ze sobą i pogłębiają wzajemne relacje¹⁷.

W adhortacji *Amoris laetitia* wybrzmiewa spojrzenie na rodzinę jako odzwierciedlenie komunii Trójjedynego Boga. Rodzina jest nie tylko obrazem jedności Osób Bożych, ale także ikoną samego Boga (por. AL 11, 29, 71, 121). Samo zaś małżeństwo jest znakiem miłości Chrystusa do Kościoła, a jej uobecnienie dokonuje się w komunii małżonków (por. AL 73). W codzienności droga do prawdziwej komunii jest naznaczona wieloma przeciwnościami. Dlatego prawdziwa komunia może istnieć jedynie dzięki duchowi ofiary (por. AL 106). Trzeba zaznaczyć, że wspólnota rodzinna nie oznacza jednolitości. Powinna być budowana na zasadzie jedności, ale z uszanowaniem indywidualności członków rodziny (por. AL 139). Papież ostrzega przed niebezpieczeństwem skarlłowacenia wzajemnej przynależności w postaci panowania. Prowadzi to do niebezpiecznej zmiany komunikacyjnej struktury relacji osobowej (por. AL 155). Ta z kolei może powodować rozpad relacji i niebezpieczeństwo utraty komunii małżeńsko-rodzinnej.

¹⁵ J. KAMIŃSKI, *Troska o wspólnotowy wymiar rodziny*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 311.

¹⁶ Por. M. TATAR, *Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj*, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej 2013, s. 38.

¹⁷ Por. A. SOSNOWSKI, *Towarzyszenie małżonkom w pierwszych latach życia małżeńskiego*, w: *Droga do Amoris laetitia. Annales Canonici. Monographiae (5)*, red. P. Kroczeck, J. Krzywda, A. Sosnowski, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII 2017, s. 131.

2. OTWARTOŚĆ NA SPOTKANIE Z BOGIEM

Głębokie zakorzenie w Bogu, które jest powinnością każdego wierzącego, dokonuje się z inspiracji samego Boga, ale wymaga odpowiedzi w postaci aktów ludzkich. Jednakże ludzkie działania, w obliczu mocy łaski Bożej, są niewystarczające. Dlatego najlepszą odpowiedzią na Bożą aktywność jest postawa otwartości, afirmacji i partycypacji w łasce. W refleksji nad duchowością rodziny trzeba koniecznie uwzględnić otwieranie się na łaskę Bożą, jej przyjmowanie i współpracę z nią w życiu rodzinnym.

a) Modlitwa i Eucharystia

Duchowość rodziny opiera się na relacji z Bogiem. Niekorzystne podejście małżonków w rozwoju tej relacji może polegać na tym, że małżonkowie traktują swoje życie jako konkurencyjne wobec życia religijnego. Inni, pomimo bycia osobami wierzącymi, przechodzą obojętnie obok życia religijnego albo dzielą życie małżeńskie na aspekty odnoszone do Boga oraz resztę życia. Z tych powodów wielu małżonków może nie doświadczać spotkania Boga w codzienności. Przeciwnie, doświadczają jej, gdy postrzegają całość swojego życia jako środowisko, czas i tworzywo spotkania się ze sobą, a także z Bogiem¹⁸.

Papież Franciszek podkreśla, że praktykowanie wiary poprzez akty religijne jest niezwykle ważnym elementem duchowości rodzinnej¹⁹. Członkowie rodziny powinni szukać odrębnego czasu dla Boga zarówno w samotności, jak i pobożności rodzinnej (por. AL 29). Papież zachęca duszpasterzy, aby pomagali małżonkom tworzyć przestrzenie modlitwy rodzinnej (por. AL 227). Zaznacza także, że komunii z Bogiem nie powinna być wyabstrahowana z całości życia (por. AL 15). Polaryzacja życia duchowego od życia codziennego może być zagrożeniem jego rozwoju, wtedy gdy relacja z Bogiem byłaby postrzegana jako coś nierzeczywistego lub jako ucieczka od codzienności. Natomiast trwanie w komunii z Bogiem z jednoczesnym zanurzeniem w doczesności otwiera na nadprzyrodzone przeżywanie teraźniejszości.

Modlitwa i uczestnictwo rodziny w życiu sakramentalnym jest realizacją wezwania do otwartości na Bożą łaskę. Wspólne praktykowanie wiary jest elementem więziotwórczym i pobudzającym do wzajemnej miłości. Taka postawa jest afirmacją Bożego działania i tworzeniem przestrzeni dla Ducha Świętego

¹⁸ Por. K. WOJACZEK, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole: Opolska Biblioteka Teologiczna 1997, s. 193-194.

¹⁹ Por. XIV ZGROMADZENIE ZWYCZAJNE SYNODU BISKUPÓW, *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym. Dokumenty i komentarz*, Kraków: Wydawnictwo M 2016, s. 109.

(por. AL 29). Badania wskazują występowanie zależności pomiędzy uczestnictwem małżonków w Eucharystii a ich więzią małżeńską. Można wyróżnić trzy rodzaje wzajemnego oddziaływania. Po pierwsze, jest to wpływ teologiczny, gdzie msza św. jest postrzegana jako źródło miłości. Po drugie, wpływ wychowawczy i po trzecie – wpływ jednoczący małżonków przez wspólne podejmowanie praktyki uczestnictwa w Eucharystii²⁰.

Zagadnienie znaczenia modlitwy i Eucharystii dla życia rodzinnego jest wielokrotnie podejmowane w dokumentach Kościoła oraz literaturze teologicznej, zwłaszcza z zakresu liturgiki, duchowości oraz duszpasterstwa rodzin. Papież Franciszek podkreśla to znaczenie, przywołując kilkakrotnie w adhortacji *Amoris laetitia* pojęcie „Kościoła domowego”, w kontekście życia modlitewnego i eucharystycznego. Małżonkowie mają tworzyć domowy Kościół poprzez przekształcanie przestrzeni życiowej w miejsce spotkania z Panem (por. AL 15), a dzięki współpracy z łaską partycypować w miłości Wcielonego Słowa (por. AL 67). Eucharystia natomiast jest pokarmem i budulcem przymierza małżeńskiego, przemieniającym rzeczywistość rodzinną w domowy Kościół (por. AL 318).

Modlitwa, Eucharystia i inne sakramenty są aktami Bożej łaski skierowanej ku człowiekowi i uzdalniającymi go do teologizacji swojej przestrzeni życiowej. Bóg staje się wtedy nie tylko ważnym elementem życia rodzinnego, ale w pełni je przenika, nadając nową jakość wewnętrznej komunii. Duchowość rodzinna wymaga przyjęcia Bożych darów modlitwy i sakramentów, ale nie powinna zamykać Boga tylko do tych przestrzeni.

b) Krzyż i Zmartwychwstanie

Staurologiczny charakter życia ludzkiego jest także obecny w duchowości małżeństwa i rodziny. Obecność krzyża w życiu małżeńsko-rodzinnym polega nie tyle na obecności cierpienia i trudności egzystencjalnych, ale uświadamia nam ona miłość, jaką Chrystus żywi ku Kościołowi. Krzyż jest w chrześcijaństwie ściśle połączony ze zmartwychwstaniem Chrystusa, które nadaje mu sens. Duchowość rodzinna powinna być jednocześnie przepełniona miłością do Chrystusowego Krzyża i nadzieją płynącą z Jego zmartwychwstania.

Papież Jan Paweł II stwierdził, że „małżonkowie są [...] stałym przypomnieniem dla Kościoła tego, co dokonało się na Krzyżu, są wzajemnie dla siebie i dla dzieci świadkami zbawienia, którego uczestnikami stali się poprzez sakrament” (*Familiaris consortio* [dalej: FC] 13). Benedykt XVI, poddając refleksji teologicznej cnotę miłości, używał obrazu miłości małżeńskiej i odwrotnie, stwierdził, że

²⁰ Por. K. WOJACZEK, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa*, s. 215-216.

miłość pomiędzy małżonkami wyjaśnia się dopiero w kontekście Chrystusa ukrzyżowanego (por. DCE 11). Myśl Jana Pawła II podejmuje papież Franciszek (por. AL 70), gdy stwierdza, że małżonkowie poprzez swoją miłość, poświęcenie i oddanie ukazują Kościołowi to, czego Chrystus dokonał na krzyżu, ofiarując siebie za ludzkość (por. AL 72). Tajemnica krzyża jest – według Franciszka – drogą Kościoła²¹. Takie spojrzenie przenosi akcent z czysto ludzkiej aktywności na afirmację Bożego działania. Zwrócenie się w kierunku krzyża podkreśla prymat łaski w życiu duchowym i osiągnięciu świętości, także na drodze powołania małżeńskiego.

Drugim ważnym aspektem jest „prawo krzyża”, które jest nieodłącznym elementem życia duchowego małżonków²². Realizm nakazuje skonfrontować się z myślą o trudach życia małżeńskiego. Podjęcie powołania rodzinnego jest naznaczone lękiem, smutkiem czy osamotnieniem. Dlatego konieczne jest, aby życie małżeńskie było nacechowane pewnymi formami ascezy, która doskonali umiejętność składania siebie samego w ofierze²³. Papież Franciszek podejmuje kilkakrotnie temat działania „prawa krzyża” w życiu duchowym rodziny²⁴. Wskazuje, że cierpienia i problemy, z jakimi przychodzi zmagać się członkom rodziny, są doświadczeniem jedności z Chrystusowym krzyżem (por. AL 62, 317). Nie chodzi tutaj o gloryfikację cierpienia. Trwanie przy krzyżu nie może być wyabstrahowane od rzeczywistości Wcielenia i Zmartwychwstania. Dopiero te trzy wymiary razem wzięte dają pełny obraz duchowości rodziny przepełnionej nadzieją (por. AL 161). Tworzenie przestrzeni teologalnej w rodzinie dokonuje się poprzez gesty miłości, co pozwala uczestniczyć w mistyce obecności zmartwychwstałego Pana w codzienności (por. AL 317). Chwile radości, odpoczynku czy seksualności stają się doświadczeniem udziału w pełni życia Chrystusowego Zmartwychwstania (por. AL 317).

c) Kontemplacja pełni

Partycypowanie w Bogu jest *mysterium fascinosum*, a czasem także ... *tremendum*. W Piśmie Świętym czytamy nierzadko o ludzkim strachu, jaki wywoły-

²¹ Por. A. Czaja, *Papieża Franciszka wizja i odnowa Kościoła*, http://www.diecezja.opole.pl/pdf/Wyklady/Franciszka_wizja.pdf [dostęp: 2.03.2018r.]

²² Por. XIV ZGROMADZENIE ZWYCZAJNE SYNODU BISKUPÓW, *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym*, s. 110.

²³ Por. W. WIECZOREK, *Życie duchowe małżeństwa i rodziny*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo Bonus Liber 2013, s. 117-118.

²⁴ Zob. T. GAJDA, *Uwzględnienie paschalnego prawa ofiary w duszpasterstwie rodzin*, w: *Towarzystwo małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 163-175; J. GOLEŃ, *The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation Amoris Laetitia*, s. 100-103.

wał kontakt ze świętością Boga. Warto przywołać słowa Piotra po doświadczeniu cudownego połowu: „Odejdź ode mnie, Panie, bo jestem człowiek grzeszny». I jego bowiem, i wszystkich jego towarzyszy w zdumienie wprawił połów ryb, jakiego dokonali” (Łk5, 8b-9). Doświadczenie zdumienia wielkością i świętością Boga jest obecne także w duchowości rodzinnej. Zestawienie jej z ludzką słabością i niedoskonałością może budzić frustracje i napięcia, wynikające z próby idealizacji ludzkiej miłości.

Przed taką postawą ostrzega papież Franciszek. Ukazuje on małżeństwo jako nieustannie dopełniający się projekt. Choć sam związek jest realny i nieodwracalny, to rzeczywistość miłości jest dynamiczna. Dlatego warto, aby małżonkowie porzucili idylliczne złudzenia związane z doskonałością własną oraz współmałżonka i zaakceptowali niedoskonałość. Łączy się to z koniecznością tolerancji, cierpliwości, zrozumienia i wielkoduszności. Przeciwnie, nieustannie krytyczne spojrzenie na partnera może skutkować niezdolnością do dojrzewania i rozwoju związku (por. AL 218). Nie chodzi o kształtowanie postawy naiwności, która udaje, że nie widzi wad i trudności drugiej osoby, ale o głębsze spojrzenie, które osadza wszelkie niedoskonałości w szerszym kontekście. Małżonkowie nie muszą wymagać od siebie idealnej miłości, aby się wzajemnie cenić (por. AL 113).

Sama miłość jest wymagająca i zmuszająca do wewnętrznej przemiany²⁵. Małżonkowie muszą jednak skonfrontować się z odkryciem, że partner nie jest ich własnością, którą można kształtować według swoich oczekiwań. To wymaga głębokiej pracy duchowej podejmującej wewnętrzne ogołocenie. Taka postawa pozwala współmałżonkowi na szukanie tylko w Bogu sensu swojej egzystencji (por. AL 319-320). Pokorna postawa kontemplacji pełni, która jest w Bogu, pozwala relatywizować wymagania doskonałości w relacjach małżeńskich (por. AL 320, 325). Świadomość, że tylko w królestwie niebieskim można odnaleźć doskonałość i czystość intencji, chroni relację małżeńską przed osądzeniem i totalitarnością. Człowiek jest powołany do transcendencji i pokonywania własnych ograniczeń, ale dokonuje się to w kontekście afirmacji słabości własnej i współmałżonka (por. AL 113, 117, 325).

3. OTWARTOŚĆ NA SPOTKANIE Z CZŁOWIEKIEM

Afirmacja miłości współmałżonka jest wyrazem specyficznej duchowości małżeńsko-rodzinnej. Podobnie jak łaska Boża uzdalnia do przyjęcia wiary, otwartość na miłość współmałżonka uzdalnia do odpowiedzi miłości.

²⁵ Por. M. BRZEZIŃSKI, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodziny*, s. 87.

a) Wierność i wyłączność

Dla chrześcijańskich małżonków ich związek jest przymierzem zawieranym przed Bogiem, a jego fundamentami są wierność i wyłączność (por. AL 123). Prawdziwa miłość poszukuje bowiem definitywności w wymiarze indywidualistycznym i nieskończonym (por. DCE 6). Według Jana Pawła II, „miłość zmierza do jedności głęboko osobowej, która nie tylko łączy w jedno ciało, ale prowadzi do tego, by było tylko jedno serce i jedna dusza. Wymaga ona nierozdzielności i wierności w całkowitym wzajemnym obdarowaniu i otwiera się ku płodności” (FC 13). Definitywność miłości jest warunkiem *sine qua non* do zawiązania komunii, która tylko wtedy może zaistnieć i być rozwijana.

Każde przymierze, którego gwarantem jest Bóg, ze swej natury musi mieć charakter eternalny (por. LF 23). Stąd otwartość na osobowe spotkanie ze współmałżonkiem w przestrzeni miłości wiernej i wyłącznej może się dokonać tylko dzięki partycypacji w samoudzielającym się Bogu. Otwartość na przyjęcie Bożej łaski staje się więc również otwartością na przyjęcie miłości drugiego człowieka. Ten wewnętrzny imperatyw wierności i wyłączności łączy się z całkowitą przynależnością do drugiej osoby. Wtedy małżonek czerpie z Boga nie tylko siłę do wierności i wyłączności, ale poprzez własną definitywność miłości staje się dla współmałżonka znakiem bliskości Pana (por. AL 319).

Franciszek ukazuje definitywność miłości jako alternatywę dla wyrachowania. Osoba kochająca, która podejmuje projekt wspólnego życia, nie postrzega go w wymiarze tymczasowości (por. AL 123). Tylko miłość nosząca znamiona definitywności może być prawdziwa i owocna duchowo. Definitywność miłości małżeńskiej ma związek z jej źródłem. Małżeńskie przymierze czerpie z miłości Chrystusa do Kościoła. Dlatego miłość małżeńska zaczyna nosić znamiona nadprzyrodzoneści. Miłość Chrystusa jest miłością do końca (por. J 13,1), nie ma granic. Dlatego komunია małżeńska zakorzeniona w miłości obłubieńczej Chrystusa musi mieć charakter ofiarniczy, osobowy, całkowity, wyłączny i definitywny²⁶.

b) Przyjęcie Boga w nowym życiu

Zadaniem rodziny jest przemienianie świata w dom, aby każdy człowiek doświadczył braterstwa. Aby rodzina mogła spełnić to zadanie, konieczny jest potężny zastrzyk ducha rodzinnego (por. AL 183). Jednym z ważnych elementów tej rekonstrukcji jest zdolność ofiarnego przyjęcia nowego życia w rodzinie. Służba życiu jest bowiem jednym z pierwotnych i podstawowych zadań rodziny (por. FC 28). Dla małżonków nie oznacza to jedynie obdarowywania swojego

²⁶ Por. W. WIECZOREK, *Sakramentalność małżeństwa*, s. 101-102.

potomstwa miłością, ale także przyjmowanie jej od swoich dzieci oraz kształtowanie postawy biorcy i dawcy miłości²⁷. Każde nowe życie pozwala doświadczyć bezinteresownej miłości, a dla dziecka jest pierwotnym doświadczeniem miłości bezwarunkowej (por. AL 166).

Dziecko po urodzeniu, doświadczając miłości, uczy się więzi i zasmakowuje w komunii, do której jest zaproszone. Dzieje się tak wówczas, gdy dzieci czują, że są owocem miłości swoich rodziców. Wtenczas wzrastają na miłości swoich rodziców jak na żyznej glebie duchowej. Franciszek ostrzega przed niebezpiecznym redukcjonizmem, który zamienia dziecko z owocu miłości rodziców w kapryśne pragnienie posiadania (por. AL 172). Wówczas rodzina staje wobec licznych napięć i niepokojów.

Przekazywanie życia jako współpraca w stwórczym dziele Boga jest jednym z filarów duchowości małżeńskiej. Miłość jest ze swej natury płodna i nie wyczerpuje się we wspólnocie małżonków (por. *Humanae vitae* [dalej: HV] 9). Małżeństwo jest znakiem miłości Chrystusa do Kościoła, a obraz komunii czerpie z Trójjedynego zjednoczenia Bożego. Płodność Boga Stwórcy wynika z Jego natury²⁸. Małżeństwo, które w wyniku własnej decyzji zamknie się na płodność i przyjęcie nowego życia, będzie doświadczało istotnego braku w swojej duchowości. Wiele par małżeńskich nie może mieć dzieci i doświadczają one z tego powodu głębokiego cierpienia. Franciszek przypomina, że rodzicielstwo nie jest tylko sprawą biologiczną, lecz może się przejawiać na różne sposoby. Wzywa do rozwijania różnych form płodności, poczynając od adopcji (por. AL 178-181).

c) Opieka, wsparcie i towarzyszenie

Spojrzenie na duchowość rodziny, obecne w adhortacji *Amoris laetitia*, akcentuje fundamentalne znaczenie współpracy z łaską Bożą. Przemierzanie życia w komunii rodzinnej jest gwarantem doświadczania Bożej miłości i obecności. Opieka, pocieszenie i wsparcie doświadczane ze strony bliskich jest ukonkretnieniem Bożego samoudzielenia się (por. AL 321). Czułość, jakiej doświadczają członkowie rodziny, staje się więzią jednoczącą. Okazywanie miłości poprzez delikatność i szacunek prowadzi do leczenia wszelkich zranień i wzbudzenia wzajemnego zaufania²⁹.

Przestrzeń teologalna, którą tworzy rodzina zwrócona ku Bogu, umożliwia wyrażanie miłości poprzez słowa i gesty. Troska o członków rodziny jest udziałem

²⁷ Por. E. SUJAK, *Życie jako zadanie*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1989, s. 129-131.

²⁸ Por. M. BRZEZIŃSKI, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, s. 86.

²⁹ Por. XIV ZGROMADZENIE ZWYCZAJNE SYNODU BISKUPÓW, *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym. Dokumenty i komentarz*, s. 109.

łem w *creatio continua* Boga. Małżonkowie uobecniają dla siebie Boga i Jego miłość. Papież Franciszek zwraca także uwagę na postawę życzliwości w rodzinie. Jest ona dynamiczną postawą czynienia dobra. Wyraża się w dawaniu, szlachetności, bezinteresowności, wsparciu, a jednocześnie jest źródłem radości (por. AL 93). Życzliwość jest wolna od przywłaszczania sobie drugiego człowieka, ale polega na takim udzielaniu się drugiemu człowiekowi, iż przyczynia się do jego rozwoju³⁰. Dzięki zakorzenieniu w komunii trynitarniej oraz wzajemnej obecności, życzliwości i dyspozycyjności rodzi się głębokie pragnienie szacunku i podziwiania ukochanej osoby, w której żyje Chrystus. W ten sposób dotykamy najgłębszego doświadczenia duchowego, mistyki więzi (por. AL 323).

Franciszek podkreśla potrzebę wychodzenia rodziny poza swój obręb. Dzięki temu staje się ona w społeczeństwie miejscem i źródłem integracji. Płodność, cechująca miłość rodzinną, uległaby wygaszeniu, gdyby rodzina postrzegała siebie jako zbyt odmienną i izolowała się od otoczenia. Dlatego nie warto narażać samych relacji rodzinnych na takie zamknięcie (por. AL 182). W tym duchu papież zachęca dojrzalsze małżeństwa do towarzyszenia młodszym w drodze rozwoju ich wiary i miłości (por. AL 230). Rodzina powinna wykraczać poza swoje granice i rozdzielać innym dobro, a w ten sposób być świadkiem i uczestnikiem macierzyństwa Kościoła. Otwartość rodziny ma wyrażać się w gościnności³¹. Miłość społeczna skupia w sobie i realizuje duchowy sens rodziny i jej misyjny charakter. Specyficzna duchowość rodziny wyraża się w tworzeniu Kościoła domowego oraz żywotnej komórki społecznej, zdolnej przemieniać otaczającą rzeczywistość (por. AL 324).

*

Specyfika duchowości rodzinnej wyraża się w głębokiej komunii pomiędzy jej członkami. Ta nie byłaby możliwa bez zwrócenia się ku swojemu pierwowzorowi w relacji trynitarniej. Afirmacja samoudzielającego się Boga pozwala zapoczątkować i rozwijać jedność i miłość rodziny, która promieniuje poza swój obręb. Fundamentem duchowości rodziny jest Boża obecność, czyli łaska, która inspiruje do miłości i nadprzyrodzonej jedności. Łaska Boża znajduje się także u źródeł relacji małżonków i rodziny z Bogiem, wyrażającej się w modlitwie, Eucharystii oraz przyjęciu „prawa krzyża” w świetle Zmartwychwstania Chrystusa. Poglębiona

³⁰ Por. E. SUJAK, *Życie jako zadanie*, s. 81.

³¹ Zob. J. GOLEŃ, *Rola świadectwa w rodzinie*, s. 451-454.

w ten sposób więź z Bogiem otwiera serca na relacje z drugim człowiekiem oparte na wiernej i wyłącznej miłości oraz otwarte na przyjęcie nowego życia. Owocem tej więzi jest także otwartość misyjna rodziny, która jest miarą dojrzałości duchowej.

BIBLIOGRAFIA

- BALTHASAR Hans Urs von, *Verbum Caro*, Einsiedeln-Freiburg: Johannes Verl 1990.
- BARTNIK Czesław, *Dogmatyka katolicka*, t. II, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012.
- BENEDYKT XVI, Encyklika *Deus caritas est*, Wrocław: Wydawnictwo TUM 2006.
- BRAUN-GALKOWSKA Maria, *Psychologia domowa*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008.
- BRZEZIŃSKI Mirosław, *Biblijno-teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 80-83.
- CZAJA Andrzej, *Papieża Franciszka wizja i odnowa Kościoła*, http://www.diecezja.opole.pl/pdf/Wyklady/Franciszka_wizja.pdf [dostęp: 2.03.2018].
- FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków: Wydawnictwo M 2013.
- FRANCISZEK, Encyklika *Lumen fidei* o wierze, Kraków: Wydawnictwo M 2013.
- FRANCISZEK, *Posynodalna adhortacja apostolska Amoris laetitia o miłości w rodzinie*, Kraków: Wydawnictwo Św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej 2016.
- GAJDA Tomasz, *Uwzględnienie paschalnego prawa ofiary w duszpasterstwie rodzin*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017, s. 163-175.
- GOLEŃ Jacek, *Miłość małżeńska w świetle badań narzeczonych*, „*Studia nad Rodziną*” 18(2014), 2(35), s. 107-132.
- GOLEŃ Jacek, *Rola świadectwa w rodzinie*, „*Verbum Vitae*” 2015, nr 28, s. 423-458.
- GOLEŃ Jacek, *The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation Amoris laetitia*, „*Roczniki Teologiczne*” 64(2017), z. 6, s. 95-114.
- JAKUBOWSKI Tadeusz, *Miłość małżeńska*, https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/0002V_05.html [dostęp: 6.03.2018].
- JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska Familiaris consortio*, Wrocław: Wydawnictwo TUM 2000.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*, Wrocław, Wydawnictwo TUM 1995.
- KAMIŃSKI Jarosław, *Troska o wspólnotowy wymiar rodziny*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 309-317.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań: Pallottinum 1994.
- KOTLEWSKI Tadeusz, *Duchowość papieża Franciszka. Otwarty umysł i serce*, „*Studia Bobolanum*” 1(2014), s. 35-48.
- LOYOLA Ignacy (św.), *Ćwiczenia duchowne*, tłum. M. Bednarz, Kraków: Wydawnictwo WAM 1993.
- PRZYGODA Wiesław, *Duszpasterstwo rodzin jako działalność zbawcza Kościoła ukierunkowana na rodzinę*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 275-293.

- RAHNER Karl, VORGRIMLER Herbert, Mały słownik teologiczny, tł. T. Mieszkowski, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1987.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Poznań: Pallottinum 1967, s. 105-167.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, Poznań: Pallottinum 1967, s. 350-562.
- SOSNOWSKI Andrzej, Towarzystwo małżonkom w pierwszych latach życia małżeńskiego, w: Droga do *Amoris laetitia*. *Annales Canonici. Monographiae*, red. Piotr Kroczeł, Józef Krzywda, Andrzej Sosnowski, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII 2017, s. 125-140.
- SUJAK Elżbieta, Życie jako zadanie, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1989.
- TATAR Marek, Duchowość małżeństwa i rodziny dzisiaj, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej 2013.
- WIECZOREK Włodzimierz, Sakramentalność małżeństwa, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 90-105.
- WIECZOREK Włodzimierz, Życie duchowe małżeństwa i rodziny, w: Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna, red. Ryszard Kamiński, Grzegorz Pyżlak, Jacek Goleń, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 106-120.
- WOJACZEK Krystian, Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne, Opole: Opolska Biblioteka Teologiczna 1997.
- XIV ZGROMADZENIE ZWYCZAJNE SYNODU BISKUPÓW, Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym. Dokumenty i komentarz, Kraków: Wydawnictwo M 2016.

WYMIARY DUCHOWOŚCI RODZINY W ADHORTACJI *AMORIS LAETITIA*

Streszczenie

Papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia* podkreśla znaczenie duchowości rodzinnej. Osadza ją na afirmacji samoudzielającego się Boga i współpracy z łaską. Rodzina, kontemplując relacje wewnętrznytrynitarne, winna kształtować swoje więzi na wzór komunii Osób Boskich. W tym celu potrzebna jest otwartość członków rodziny na spotkanie z Bogiem w modlitwie i Eucharystii, a także w codzienności, rodzina nabiera w ten sposób wymiaru teologicznego. Zawiera się w niej Krzyż oraz Zmartwychwstanie, kontemplacja pełni, która jest w Bogu, oraz doświadczanie ludzkiej ograniczoności. W tym kontekście rodzina, jako Kościół domowy, partycypuje w cnocie nadziei i upatruje swego spełnienia w wieczności.

Otwartość na przyjęcie Bożego działania w życiu rodzinnym jest jednocześnie umocnieniem więzi międzyludzkich. Wyraża się to w miłości definitywnej, wyłącznej i osobowej, a osiąga swoją pełnię w miłości płodnej. Znaczącym rysem duchowości rodziny jest ofiarne przyjmowanie nowego życia oraz przyjmowanie i obdarowywanie miłością. Dokonuje się to poprzez słowa i gesty miłości, wzajemną opiekę i wsparcie. Przejawem dojrzałości duchowej rodziny jest jej charakter misyjny i gościnność. Rodzina mocna oddziałuje na otoczenie i przemienia świat w dom, gdzie panuje prawdziwe braterstwo.

Słowa kluczowe: papież Franciszek; duchowość; duchowość rodziny; adhortacja; *Amoris laetitia*.